

popolnoma suhe in zrna ne še popolnoma trda, kedar namreč tako zvana rumena zrelost nastane. V tem času ne zgubimo nič ne na semenu, ne na slami. Če čakamo do popolne semenske zrelosti, otrese se zrno pri košnji, preobračanju, vezanju in nakladanju. Tudi za kupčijo izgubé zrna na vrednosti, ker postane luščina debelejša in trša. Travniki, ki se takrat kosé, ko je največ cvetic v cvetji, dajejo najboljše in najtečnejše senó. Če pa odlašamo košnjo, dobimo jako slabo klajo, ker se lahko razkrojlive organske snovi pretvoré v težko prebavljive bilke, namreč preveč olesené. S preveliko zrelostjo tudi travnikom preveč škodujemo in po pozni košnji sená se otava kaj slabo obnese.

Pametno gospodarstvo mora združeno biti tudi s pametno razdelitvijo klaje in stelje. Ko kmetovalec spravi pridelke pod streho, preceni naj natanko, koliko ima žita, koliko sena, otave itd. in po tem naj se ravna. Nobeno gospodarstvo ne sme biti brez tehtnice (vage). Večim gospodarjem ali celim občinam bi priporočili veliko tehtnico z mostom, ker je mala preveč zamudna. Lože potem pazimo na vse kmetijske pridelke in prej zapazimo nemarno ravnanje naših hlapcev s klajo, z eno besedo: posestnik vé, koliko ima. Vsakdanja piča naj se odmeri ali odvaga, da živina ne dobi enkrat preveč, v drugo zopet premalo; s tem se tudi potrata zabrani. Vsi pridelki naj se primerno shranjujejo, zapirajo in večkrat pregledujejo.

Krmi naj se živina vedno v istem času. Sem ter tje naj se piča tudi malo zboljša, kar živini v hlevu posebno pozimi jako ugaja; preide naj se pa vedno iz slabše na boljšo jako varno, da ne nastanejo napenjanja, driska itd. Izkušen živinorejec nam pripoveduje: „Vso zelenjavo sem prej drobno zrezal in z različno škopo zmešal in s tem živino krmil. Živine res ni napenjalo, ali potrate frišne piče nisem mogel ustaviti. Sedaj krmim vprežno živino le s suho dobro klajo; vso frišno pičo posušim. Mislím, da se mi sedaj voli bolje redé in da boljši gnoj dobim, vsakako sem pa zabranil silno potrato zelenjave“.

Ako imamo različno krmo, je velike važnosti, da jo primerno mešamo in potem pokladamo. Vsa krma naj se na drobno zreže, in če je potrebno, zmehča in popari. Močno in slabo redilna klaja se na ta način skupno porabi, z omehčanjem in poparjenjem nastane kemično pretvorjenje mnogih tvarin, kar je za prebavljenje važno. Poklada naj se po malem pa večkrat na dan, ne pa cele kupe na enkrat, da potem živina izbira, razmetava in s klajo nastilja. Ne le gospodar, ampak tudi živina trpi pri takem krmljenju.

Pijače, kakor tudi soli živina pri suhem krmljenju več potrebuje kakor pri frišnem. Vsak naj daje živini čisto frišne vode, ne pa kalne in zastale. Sol naj se daje po 1—2 krat na teden po 24—32 gramov na živinče, ker jej zeló tekne in posebno prebavljenje pospešuje.

Kar se pa tiče oskrbovanja in pitanja breje živine, kakor tudi vzgoje telet, greši se še mnogo o tem obziru. Breji živini se večkrat piča nič ne zboljša, ali se ji daje krompir, ali se pa taka živina v pregorke in tesne hleve zapira, kjer se še gibati ne more in je večkrat tudi prepihu razpostavljena. Ravnanje med in ravno pred porodom je dostikrat nedopustljivo, ker se s pomočjo nekaterih mož tele s silo iz telesa iztrga.

Od dobre in slabe reje in oskrbovanja mladega teleleta v prvi dobi je odvisna njegova rast in razvijanje. Tudi mati mora dobivati lahko prebavljivo, pa krepko in zdravo pičo, da se teliček dobro razvijati začne. Najboljša piča za breje krave je dobro seno in zrezana pšenična slama. Pridava naj se včasih raztrgano žito (turšica, oves, ječmen) in otrobi. Kuhani ali surovi

krompir naj se brejim kravam nikdar ne daje, ker rade po njem izvržejo ali pa dobi teliček premesnato popkovnico, katera se navadno v malih dneh vname, in živinče pogine vsled tega. 6—7 tednov pred porodom naj se molzenje preneha, da krave vso moč za telička porabiti zamorejo.

Breje krave naj se vsak dan, če je le mogoče, na prostem malo pregibajo. Čem bliže je krava porodu, tim varnejše naj se ž njo ravna. Če je porod težak, naj pomaga pameten človek, kateri naj si roko z oljem namaže; pa jako previdno naj se ravna, da se ne pokončá teliček in zraven še krava. Najboljša hrana za mlado tele v prvih dveh mesecih je naravno materno mleko in še le potem, ko prebavni organi krepkejši postanejo, naj se prične z drugo pičo. Mnogi še napačno trdé, da prvo materno mleko teličku škoduje; to ni istina! ono ima mnogo beljakovine v sebi in je zaradi tega jako redilno. V tretjem mesecu naj se tele počasi odstavi in z dobrim mehkim senom, s kuhanimi otrobi in z raztrganim kuhanim žitom hrani.

Izvrstna piča za teleta je sladje; daje naj se mlačno in osoljeno. Samo na sebi je umevno, da se tele ne sme na enkrat odstavití, ker lahko zbolí.

Poleti naj se ima mlada živina v hladnih, pozimi pa v gorkih hlevih, pa ne na preozkih prostorih. Čisto ravnanje in večkratno prezračenje se posebno priporoča.

Če pogledamo lepo živino sosednjih dežel, katere nimajo za živinorejo tako pripravnih tal, kakor ravno naša planinska Avstrija, naj bode to nam v spodbudo, da delamo neutrudljivo za povzdigo živinorejé, ker s tem si le sebi koristimo. Kar drugi lahko dosežejo, zakaj bi mi ne! Toraj naprej na potu napredka!

E. Kramar.

Gospodarske izkušnje.

Da se rujavi ali rumenkasti mah z dreves odpravi.

Pri nas je to kaj navadnega, da so drevesa z rujavim ali pa rumenkastim mahom poraščena; vsled tega se drevje začne sušiti navadno v vrhu ter ne raste več. Glavni vzrok te bolezni je veliko zanemarjenje gledé oskrbovanja dreves ali pa pomanjkanje redilne hrane v zemlji. Gospodarji, spravite ta morilni mah z dreves, vsaj vas to ne stane družega kakor malo truda. Zemlja se mora okrepčati z dobro sègnjitim gnojem; vrh in mladike, ki so postale nerodovitne, treba je pa pomladiti. Posebno hitro se odstrani ta bolezen, ako se v poletnem času večkrat z dobro segnjito gnojnico gnoji. Mah se mora z drevesno strguljo odpraviti, drevo pa z lugom oprati ali pa z apnom namazati.

Gospodarske novice.

Koliko je v Avstriji živine.

Po najnovejših statističnih izvedbah je v Cislahtaniji 1 milijon in 463.282 kónj, 49.618 oslov in mul, 8 milijonov in 584.077 goved, 3 milijone in 841.340 ovac, 1 milijon in 6675 koz, 2 milijona in 721.541 prašičev in 926.312 panjev. Te številke so jako ugodne, če se pomisli, da se je število vseh živali od predzadnje štetve znatno povišalo in samo število ovac precej zmanjšalo. Najbolj za 15,5% je narastlo število goved, za 15% število oslov in mul, za 5,5% število kónj, za 3% število kóz, za dober 1% število panjev. Zmanjšalo se je pa število ovac za 24% in število prašičev za 8%. Te številke so tem ugodnejše, če pomislimo, da se je od leta 1857. do leta 1869. število goved, ovac, koz in prašičev močno zmanjšalo.

Koliko vina se pridelala na Francoskem.

Na Francoskem se pridelala vsako leto poprek blizo 48 milijonov hektolitrov vina. Vsak hektar ga odvrže okrog 23 hektolitrov in na vsacega Francoza ga pride kakih 125 litrov. V teku zadnjih deset let je bila za vino najboljša letina 1875. leta, ko se je pridelalo nad 83 milijonov hektolitrov, najslabša pa 1879. leta z 29 $\frac{1}{2}$ milijonov hektolitrov, lani se je pridelalo tudi le nekaj nad 34 milijonov hektolitrov.]

Kmetijski shod

bode 19. t. m. v Trzinu. Županstvo vložilo je namreč pri c. kr. deželni vladi prošnjo, da bi ona poslala tje deželnega učitelja poljedelstva g. E. Kramar-ja, da bi se posvetovali, na kak način bi se najlože močvirnati travniki okoli Trzina osušili in namakali.

Životopisne črtice.

Anton Alojzij Wolf,

knezoškof ljubljanski.

Spisal Ivan Lavrenčič.

„Beglücktes Krainerland,
Dem so ein Sohn entsprossen,
Dem dieses Heil erschlossen,
Das solche Gnade fand.“

Tako uskipelo je srce nemškemu pesniku Ignaciju pl. Lazzarini-u, ko je videl mnogobrojne sáde neumornega delovanja preuzvišenega vladike Antona Alojzija. I njemu pritrčila je Kranjska, ter nje sinovi radovali so se, da imajo sobrata tako vrlega, ki je rodú domačega vrli cvet, domovine kinč, stanú duhovenskega najlepši biser in vzor vikših dušnih pastirjev; njim pa največi dobrotnik. Zato bili so mu jako hvaležni in imeli so ga v najboljšem spominu, osobito, da so pomenali po svoji moči njegova budilna in vzorna dela. In kot njegovi vrstniki hraniti ga moramo tudi mi v najboljšem spominu, kajti dobrote, ki jih je trosil pradedom, trosil je in trosi jih še dandanes nam in trosil jih bode našim potomcem. Da se ga pa dostojno in vredno spominjamo, poznati moramo zadostno njega in njegove zasluge. In temu zadostiti hočemo z veseljem vsaj deloma v „Novicah“, tembolj, ker je ravno letos stoletnica njegovega rojstva.

I.

Anton Alojzij Wolf porodil se je 14. junija l. 1782. v Idriji, preslavnem rudarskem mestu na Notranjskem. Oče bil mu je Gašper, c. kr. rudarski uradnik, in mati Kristina roj. Kahl, „svojim otrokom preljubeznjiva in preskrbna odgojevalka; imela je namreč še enega sinka Josipa Rajmunda in dve hčerki Marijo in Antonijo Alojzijo. Kakor hitro se je jela razvijati dušna moč v mladem Alojziju, moral je komaj sedemletni deček v domačo šolo, kjer je dovršil na radost roditeljev svojih z dobrim vspehom trirazredno ljudsko šolo in prva dva latinska razreda. Jeseni leta 1794. pelje skrbna mati nadepolnega sinka v Ljubljano, in vpiše ga v tretjo šolo. Stanovanje in rejo preskrbi mu pri neki pobožni stari ženici, ki bi vedela veliko povedati o njem, da bi je ne pokrivala zemlja. Kolikor sem poizvedel, bil je jako marljiv in priden; iger součencev svojih se je udeleževal le redko in to še le potem, ko se je do dobra naučil šolske naloge. V šoli in zunaj šole je bil tih in miren, do součencev

svojih prijazen, a učenikom pokoren. Da je to veselilo roditelja njegova, osobito pa mater, se razume; ali žal, da je nehalo prerano bíti srce plemeniti gospé — umrla je namreč 29. marcija l. 1796., komaj v 40. letu svoje starosti. Jako užaljen, a udan v voljo božjo nadaljuje Alojzij svoje študije, ter dovrši 3 leta pozneje — leta 1799 — poslednji tečaj modroslovja z najboljšim vspehom.

Sedaj bil je na razpotji — kak stan naj bi si bil izvolil? Vsak, ki je poznal njegovo čisto нравno in pobožno življenje, si ni mislil družega, nego da se bode posvetil duhovenskemu stanu. In to je tudi storil, vsaj to je hotela ljubezen, ki jo je gojil od mladih nog do duhovénstva. Radovoljno sprejme ga v semenišče Nj. preuzvišenost Mih. baron Brigido Marenfelški in Brezovški, tedanji nadvladika ljubljanski — tembolj, ker so spričevala njegova svedočila, da je pridobil gojencem stanu duhovénskega mladeniča duhovitega in plemenitega. Marljivo in navdušeno pripravlja se za bodoči stan, ter dovrši preskušnje iz vseh predmetov v vsakem tečaju z odliko; in zato ni čuda, da je bil veselje svojih učiteljev, osobito Jurija Dolinarja, profesorja zgodovine in cerkvenega prava — moža, ki je hranil Alojzija do 94. leta svoje starosti — to je do smrti v najboljšem spominu.

Ker je bil po dovršenih bogoslovskih naukah za svečeniški stan še premlad, posveti ga nadškof Brigido l. 1803. le v subdijakona in dijakona, ter ga postavi za kateheta ljubljanskim rokodelskim učencem; zraven pomagal je nadškofijskemu notarju v pisarni. Leto pozneje 15. decembra, dasi še ni dosegel kanonične starosti, posveti ga nadvladika z dovoljenjem Nj. svetosti papeža Pija VII. — komaj 22 let starega — v mašnika. Štiri dni potem imenuje ga uže stolnim kaplanom in nemškim pridigarjem, svojemu notarju pa pomočnikom. Dušne moči bile so sicer kos težavnemu poslu, nikakor pa telesne; Alojzij boleha in vikš škof poslati ga mora nehoté 2. avgusta l. 1805. za beneficijata v njegovo rojstno mesto Idrijo. Ko nekoliko okreva, podeli mu 10. aprila l. 1806. tudi eno tamšnjih kaplanij.

Takoj ko se mu zdravje utrdi, pokliče ga Brigido zopet v Ljubljano; imenuje ga svojim tajnikom in postavi ga vnovič za kateheta rokodelskim in kupčijskim učencem. Vestno opravlja svojo službo; osobito pa je učencem svojim ne le izvrsten učitelj, ampak tudi skrben oče. Leta 1807. hrepeni po dušnem pastirstvu; v to svrhu podvrže se župnijskemu izpitu (konkurzu) in prebije ga z odliko. Ali človek obrača, Bog obrne. Ko odide nadvladika Mih. baron Brigido Marenfelški in Brezovški na nadškofijski sedež Cipski na Ogerskem, zasede stol odslej škofije ljubljanske Anton Kavčič rodom Idrijčan, ki imenuje Wolfa kmalu po prihodu svojem 31. oktobra leta 1807. notarjem in voditeljem konzistorijalne pisarne in tri leta pozneje še začasnim učiteljem modroslovja na liceji ljubljanskem.

(Dalje prihodnjič.)

Zgodovinske stvari.

Česki kralj Karol I.

Spisal Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

Med tem, ko je Karol vse te zadeve v nemški državi opravljal, skrbel je po očetovski tudi za Česko, in pri tem je razvijal tako veliko delavnost, da izbuja na začudenje in hvaležnost tudi pozno potomstvo. Karol